

Boekbesprekingen

Martin Bossenbroek, *De Boerenoorlog*. Amsterdam: Athenaeum-Polak & Van Genneep 2012, ISBN 9789025369934, 613 pag., €24,95; Fred de Vries, *Afrikaners. Een volk op drift*. Amsterdam: Nijgh & Van Ditmar 2012, ISBN 9789038895390, 364 pag., €19,95.

De doorwerking van geweld-dadige confrontaties tussen Boer, Brit en Bantoe in Zuid-Afrika.

De moderne geschiedenis is doordeesemd van geweld. Wanneer de blik op Zuid-Afrika wordt gericht, denken velen in eerste instantie aan de periode van Apartheid, toen de bestaande ongelijkheid op grond van 'ras' werd aangescherpt en geformaliseerd tot een repressief systeem. Hierdoor is de Zuid-Afrikaanse (Anglo-) Boerenoorlog in het publieke discours enigszins op de achtergrond geraakt. Ten onrechte, omdat de complexe verhoudingen in de twintigste-eeuwse Zuid-Afrikaanse samenleving niet begrepen kunnen worden zonder kennis van deze desastreuze confrontatie tussen de Britse koloniale macht en de toen nog onafhankelijke Boerenrepublieken Transvaal en Oranje Vrijstaat in de jaren 1889-1902. Het was een harde strijd, die

officieel door de Britse grootmacht werd gewonnen, al zouden Boeren-generaals na afloop de scepter zwaaien in het naoorlogse Zuid-Afrika. Uiteindelijk waren het de zwarte en gekleurde Zuid-Afrikanen die, met de verdere afkalving van hun toch al beperkte burgerrechten, de tol van deze oorlog moesten betalen.

Met zijn meeslepend geschreven monografie *De Boerenoorlog* heeft de Utrechtse historicus Martin

Bossenbroek deze oorlogsgeschiedenis weer tot leven gebracht voor een breed geïnteresseerd publiek. Het omvangrijke boek is een waardige, academisch onderbouwde opvolger van de – tot in de jaren 1960 veelvuldig herdrukte – jongensboeken van Louwrens Penning, die in geuren en kleuren verhaalde over de belevissen van de Afrikaner veldkornet Louis Wessels in onder meer *De leeuw*

van *Modderspruit* (1900), *De held van Spionkop* (1901) en *De verkenner van Christiaan de Wet* (1902). Bossenbroeks epische stijl van vertellen geeft dit werk het karakter van een avonturenroman, waarin vastberaden, blanke mannen op (of naast hun gewonde) paarden en met hun geweren in de aanslag de hoofdmoot vormen van het boek. Zijn schrijfstijl is zowel de kracht als de zwakte van dit werk, zo blijkt als we na

552 pagina's en eindeloze tochten in de brandende zon of de stromende regen bij de epiloog zijn aanbeland. Want waar is het Bossenbroek nu eigenlijk om te doen?

Zelf stelt hij in zijn introductie dat 'het verhaal van de Boerenoorlog voor het eerst ook vanuit Nederlands perspectief [wordt] verteld'. (p.23) De vraag is of dat inderdaad nog niet eerder is gebeurd en wat dat aan de geschiedschrijving over deze oorlog kan toevoegen. Kijken we naar het werk van Bossenbroek zelf, dan valt er veel voor te zeggen dat hij dat perspectief al eerder heeft getoond in *Holland op zijn breedst*.

Indië en Zuid-Afrika in de Nederlandse cultuur omstreeks 1900 (Amsterdam 1996). Daarin worden 'de Boeren' en hun oorlog benaderd vanuit de vraag hoe het kwam dat in Nederland een breed gedragen steun ontstond voor de strijd tegen het Britse imperialisme aan gene zijde van de evenaar; een kwestie die eerder ook al door historici als Maarten Kuitenbrouwer,

Gerrit Schutte en Henk te Velde met het een verheugd nationalisme in verband was gebracht. Sindsdien verscheen het proefschrift van Vincent Kuitenbrouwer *A War of Words* (Amsterdam 2010) over de Nederlandse pro-Boeren propaganda. Je kunt dus stellen dat het Nederlandse perspectief al ruimschoots aan bod is gekomen.

Het verrassende aan het boek van Bossenbroek ligt dan ook niet zozeer

besloten in 'het Nederlandse perspectief', als wel in de poging om tot een 'meervoudig' perspectief te komen via een biografische benadering. Bossenbroek kiest voor drie hoofdpersonages: de uit Nederland afkomstige jurist Willem Leyds, die tijdens de oorlog als afgezant van de Zuid-Afrikaanse Republiek (Transvaal) in Europa de zaak van de Boerenrepublieken bepleit; de Britse oorlogscorrespondent Winston Churchill die zich met de Britse troepen in het strijdgewoel stort en de jonge Boeren-guerrillastrijder Deneys Reitz. Leyds vertegenwoordigt in Bossenbroeks benadering het Nederlandse

perspectief, maar spoedig blijkt dat hij zich vanaf zijn aanstelling als staatsprocureur van de Transvaal identificeerde met het onafhankelijkheidsstreven van de Boeren. In die zin staan Leyds in Europa en Reitz in Zuid-Afrika (deel III) voor eenzelfde 'Afrikaner' perspectief. Tussen hen in figureert in deel II de onvervaarde Churchill als de verpersoonlijking van het Britse

perspectief.

Op die manier beperkt deze geschiedenis zich in hoofdzaak tot een *white man's war* tussen Boeren en Britten, ook al stelt Bossenbroek in zijn inleiding – in navolging van Peter Warwicks *Black people and the South African War 1899-1902* (1983) – dat naarmate de oorlog vorderde, de 'Bantoe' bevolking steeds verdergaand bij de oorlog betrokken raakte. De geschriften

van de journalist en schrijver Sol Plaatje worden aangegrepen om in de marge een 'zwarte' stem te laten klinken. Dat leidt echter niet tot een nadere uitdieping van de posities van de zwarte en gekleurde bevolking in deze gewelddadige confrontaties en de betekenis van het denken in termen van blanke superioriteit voor het verloop en de uitkomst van deze oorlog. Ook de ervaringen aan het 'thuisfront' van de achtergebleven, en later veelal geïnterneerde, vrouwen en kinderen krijgen geen substantiële plaats in Bossenbroeks *Boerenoorlog*. Een gemiste kans met het oog op de vele brieven, memoires en publicaties van Emily Hobhouse, de Britse voorvechtster van de rechten van deze oorlogsslachtoffers, die zich daar heel goed voor hadden geleend.

Het is vooral de romantiek van een mannelijke vorm van strijdbaarheid die het boek kleurt. Daardoor maakt het ook weinig verschil of *De Boerenoorlog* geëvoceerd wordt op basis van de verslagen en brieven van de Brit Churchill of op grond van de memoires van Afrikaner Reitz. Het beloofde 'meervoudig perspectief' komt er in deze geschiedschrijving van de Zuid-Afrikaanse Anglo-Boerenoorlog dan ook bekaaid vanaf. Daarnaast blijft de vraag onbeantwoord hoe 'Brits' het Britse perspectief en hoe 'Boers' het Afrikaner perspectief in de praktijk was. Wat was het spannend geweest als Bossenbroek naast de ambitieuze Churchill nu eens de strijdbare Emily Hobhouse, met haar felle kritiek op haar landgenoten, had opgevoerd als vertegenwoordigster van een 'ander' Brits geluid, dat evengoed klonk onder

de Engelse bevolking binnen en buiten Zuid-Afrika. Daarmee had hij de in de historiografie vastgebeitelde tegenstelling tussen Brit en Boer kunnen doorbreken, die hij nu al te gemakkelijk reproduceert.

In de zeer beknopte epiloog komt Bossenbroek terug op het thema dat hij in de inleiding kort heeft aangesneden: de invloed van deze oorlog op de ontwikkeling van het 'blanke' (Afrikaner) en het 'zwarte' nationalisme (p.22). Hij geeft aan dat na de oorlog 'Boer en Brit elkaar vonden' bij de uitsluiting van hun zwarte en gekleurde landgenoten van fundamentele burgerrechten. Ook hier dreigt een te eenvoudige tweedeling, dit keer tussen 'blank' en 'zwart', gereproduceerd te worden. Een antwoord op de vraag naar de betekenis van deze oorlogsgeschiedenis en de toevoeging van een 'Nederlands' perspectief wordt niet echt gegeven, al maakt het boek wel duidelijk dat de doorwerking van dit gewelddadige verleden vergaande repercussies had voor de maatschappelijke ontwikkelingen in het twintigste-eeuwse Zuid-Afrika. Niet in de laatste plaats vanwege de welhaast mythologische beeldvorming over de onaflaatbare strijd van Afrikaners voor hun onafhankelijkheid, of die nu op 'de Britten' of op 'de zwarten' bevochten moest worden.

Ook Fred de Vries ontkomt niet aan 'die verdorpe Boerenoorlog' (p.53). Na een eerste kennismaking met het land in het begin van de jaren 1990 vestigde de uit Nederland afkomstige freelance journalist en schrijver zich zo'n tien jaar geleden in Zuid-Afrika. Waar Bossenbroeks beginpunt ligt in het

verleden, start De Vries in het heden. Hij onderneemt een rondreis langs musea en andere herinneringsplaatsen en hij spreekt met ruim twintig nazaten van blanke kolonisten, die zich ooit in de voormalige Boeren republieken Oranje Vrijstaat en Transvaal vestigden. Op die manier verkent hij de betekenis van gewelddadige confrontatie in het verleden bij de nog altijd actuele constructie van 'een volk op drift', zoals hij 'Afrikaners' omschrijft.

Alleen al door zijn keuze om de Afrikaners als 'een volk' te definiëren, benadrukt De Vries het bestaan van een specifieke 'Afrikaner' bevolkingsgroep, die onderscheiden kan worden van andere blanke Zuid-Afrikanen. Ook al husselt hij uiteindelijk toch weer het 'Afrikaner-zijn' en het 'blank-zijn' op een onduidelijke manier door elkaar, wanneer hij zich aan het begin van zijn boek afvraagt of er in het huidige Zuid-Afrika 'nog wel plek [is] voor *een blanke*' (p.11) en aan het eind van zijn boek de vraag probeert te beantwoorden of er nog wel plek is 'voor *de Afrikaners*' (p329). (cursief, bh) Bossenbroek daarentegen meent dat de Afrikaners zich als 'volk' hebben opgelost wanneer hij concludeert dat de tegenstelling tussen 'Boer' en 'Brit' na de Vrede van Vereeniging in 1902 spoedig verwaterde en plaats maakte voor een gedeelde 'blanke' identiteit in heel Zuid-Afrika; een identiteit die zich profileerde in oppositie met de zwarte meerderheid in het land.

Bij alle wezenlijke verschillen tussen beide boeken, is het fascinerend hoe zowel de historicus als de journalist laten zien hoezeer bloedige confrontat-

ies in de loop der tijd kunnen uitgroeien tot mythische gebeurtenissen, die in een later stadium als heldendaden 'gevierd' worden. Terwijl De Vries benadrukt hoe met een dergelijke geschiedschrijving een blanke Afrikaner identiteit werd (en nog steeds wordt) onderbouwd, besteedt Bossenbroek in zijn epiloog uiteindelijk ook aandacht aan de manier waarop er, sinds de radicale omwenteling in het begin van de jaren 1990, ruimte wordt gecreëerd voor een multiraciaal perspectief op gebeurtenissen en personages uit het Zuid-Afrikaanse verleden.

Barbara Henkes